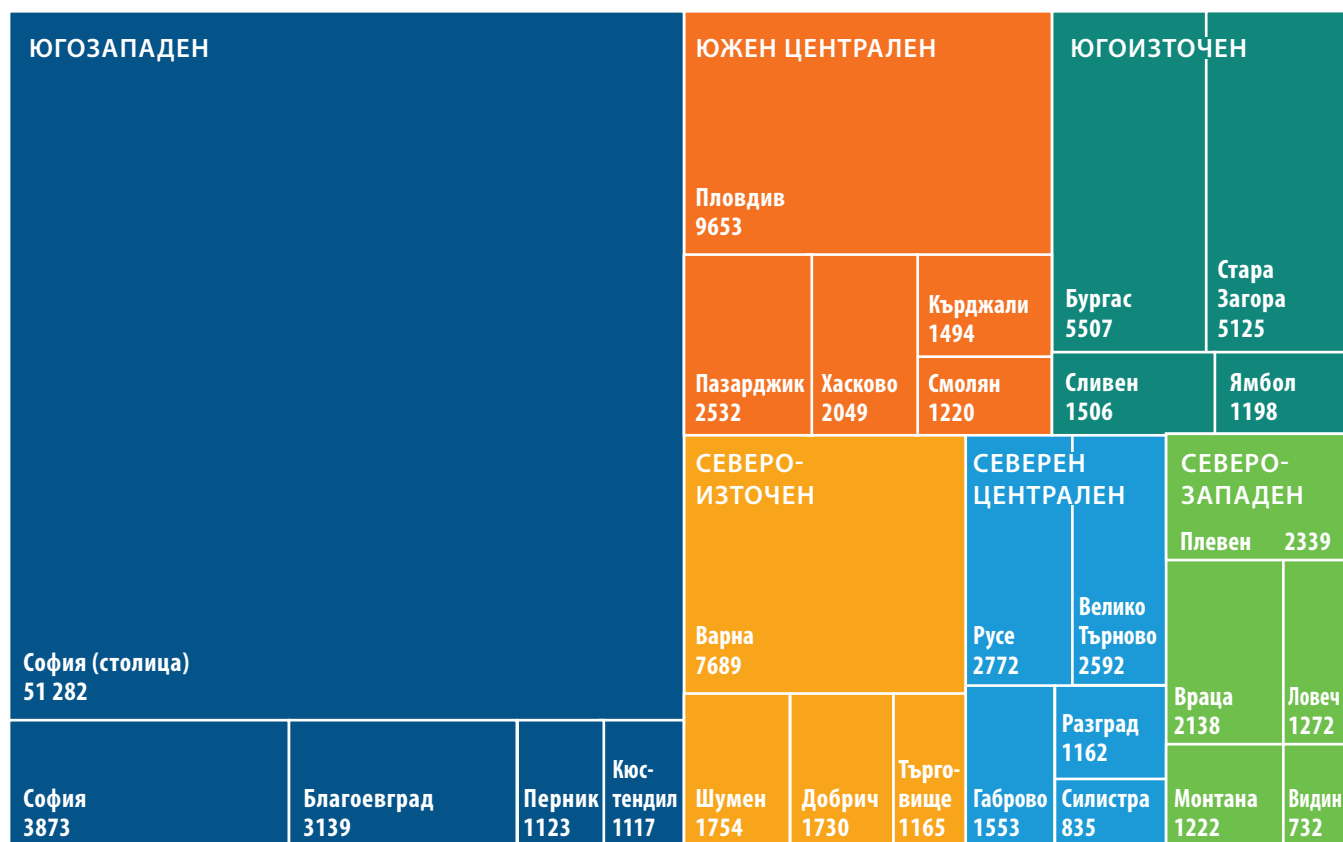

Регионални профили 2021: развитие по време на пандемия

ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ

Регионалната карта на икономическото развитие в България продължава да бъде доминирана от големите икономически центрове. През 2019 г. брутният вътрешен продукт (БВП) на София (столица) достига над 51 млрд. лв., което е близо 43% от икономиката на страната. Извън столицата в Южна България се открояват областите Пловдив (9,7 млрд. лв.), Бургас (5,5 млрд. лв.) и Стара Загора (5,1 млрд. лв.). На север водещо място заема област Варна (7,7 млрд. лв.), следвана от Русе (2,8 млрд. лв.) и Велико Търново (2,6 млрд. лв.). По-малкият мащаб на икономическите центрове в Северна България с изключение на Варна, както и по-слабата свързаност между тях предопределят до голяма степен и разликата между Севера и Юга в България.

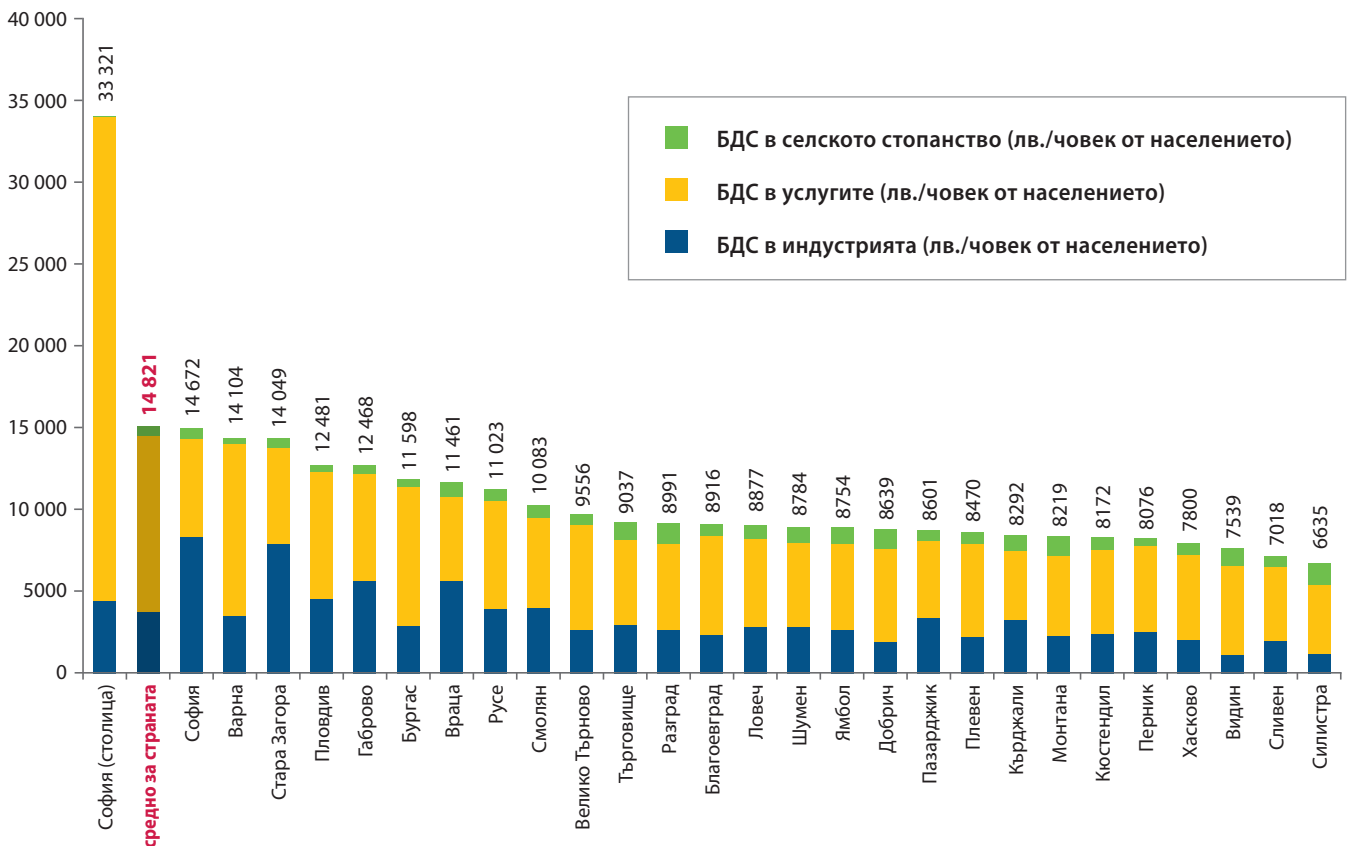
Фиг. 1. Брутен вътрешен продукт на областите в България през 2019 г. (млн. лв.)

Източник: НСИ.

Брутната добавена стойност на човек от населението по области варира от над 33 хил. лв. в София (столица) до под 7 хил. лв. в Силистра. Икономиката на София е силно доминирана от услугите, които носят близо 87% от добавената стойност. Столицата изпреварва над два пъти другите големи икономически центрове – Варна, Стара Загора и Пловдив. На второ място в страната излиза област София, която обхваща индустрията в непосредствената периферия на големия столичен град, но също така и голяма част от минното дело и металургията в Средногорието. Наред с област София промишлеността играе по-значима роля в областите Стара Загора, Враца и Габрово. Селското стопанство носи над 10% от добавената стойност в областите Силистра, Враца, Монтана, Разград, Добрич, Търговище, Шумен, Ямбол и Кърджали. Видимо това са сравнително по-бедни области, разположени предимно в северната част на страната.

Фиг. 2. Брутната добавена стойност на човек от населението по области през 2019 г.

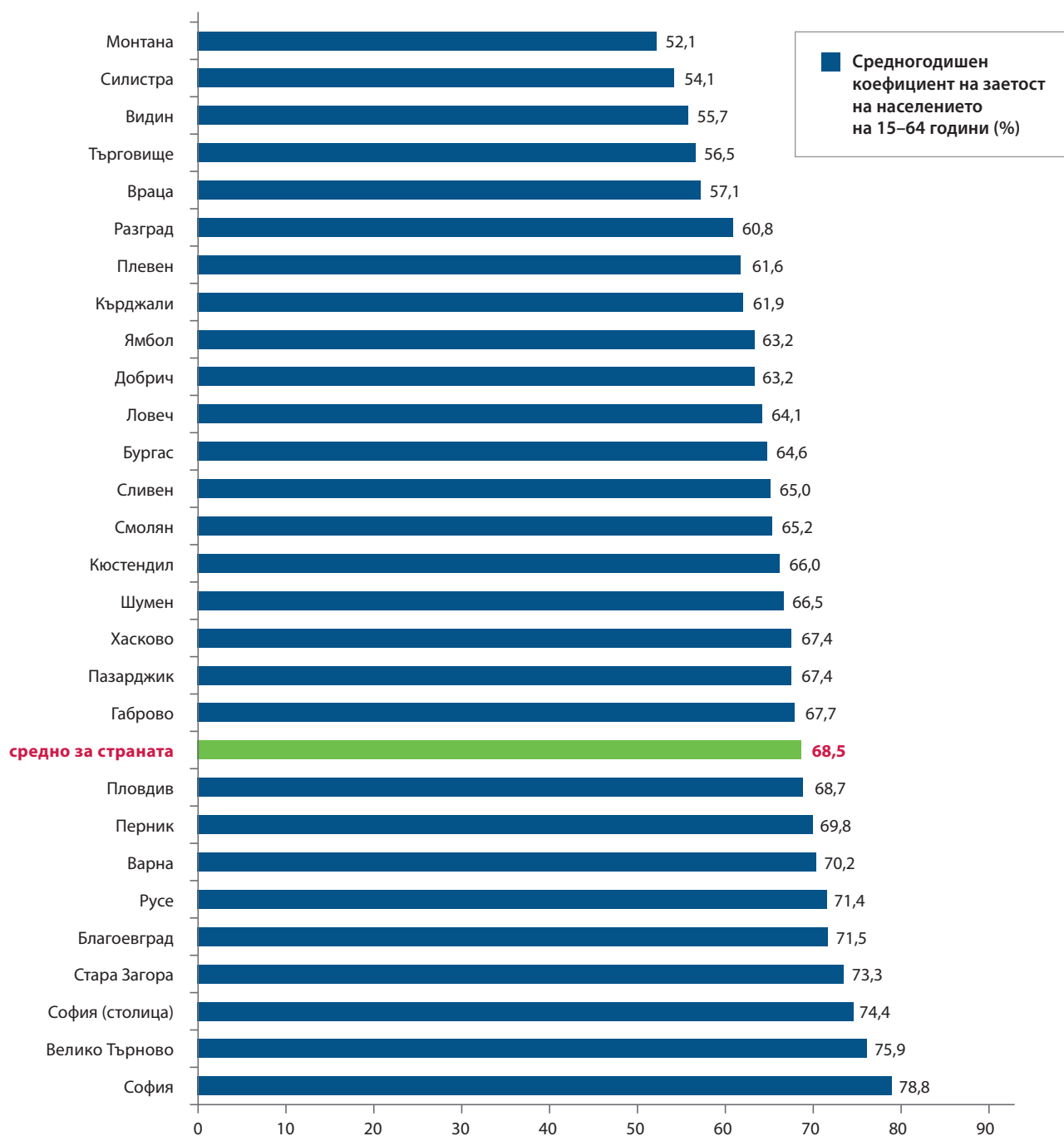

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ.

Пандемията пречупва положителната динамика на пазара на труда в България. След като за пръв път в новата история на страната коефициентът на заетост на населението на 15–64 години надхвърли границата от 70% (2019 г.), през 2020 г. се регистрира свиване на заетостта до 68,5%, като негативните процеси обхващат всички райони на страната. Въпреки пандемията обаче големите различия на пазара на труда се запазват. Докато големи икономически центрове отчитат коефициент на заетост около или над 70%, по-бедните остават далеч назад. Всичките пет области с коефициент на заетост под 60% са разположени на север от Стара планина. Най-добре по отношение на заетостта в Северна България се представят областите Варна, Русе и Велико Търново. Трябва да се отчете и много силното представяне на област София, която за втора поредна година задминава столицата. Устойчивите показатели на пазара на труда в област София са подкрепени от много доброто развитие на индустрията в широката периферия на столицата, както и от стабилността на големите компании в Средногорието, които преминават успешно през първоначалния шок на пандемията и запазват работните си места.

Въпреки негативния ефект на пандемията върху пазара на труда, следва да се отчитат някои положителни развития през 2021 г. Първият е продължаващият ръст на възнагражденията, който не е прекъснат от кризата. В рамките на 2021 г. средната брутна месечна заплата в страната надвиши 1500 лв., като темпът на нарастване е над 10% на годишна база. На регионално ниво средната брутна заплата варира от над 2000 лв. в София (столица) до около 1000 лв. в области като Благоевград и Кюстендил. В същото време се наблюдава и възстановяване на пазара на труда, като безработицата започва постепенно да се връща към нивата отпреди кризата. Продължаващите вълни на коронавируса и предизвиканите от тях ограничителни мерки за социалния живот и стопанската активност обаче поставят под риск новите работни места.

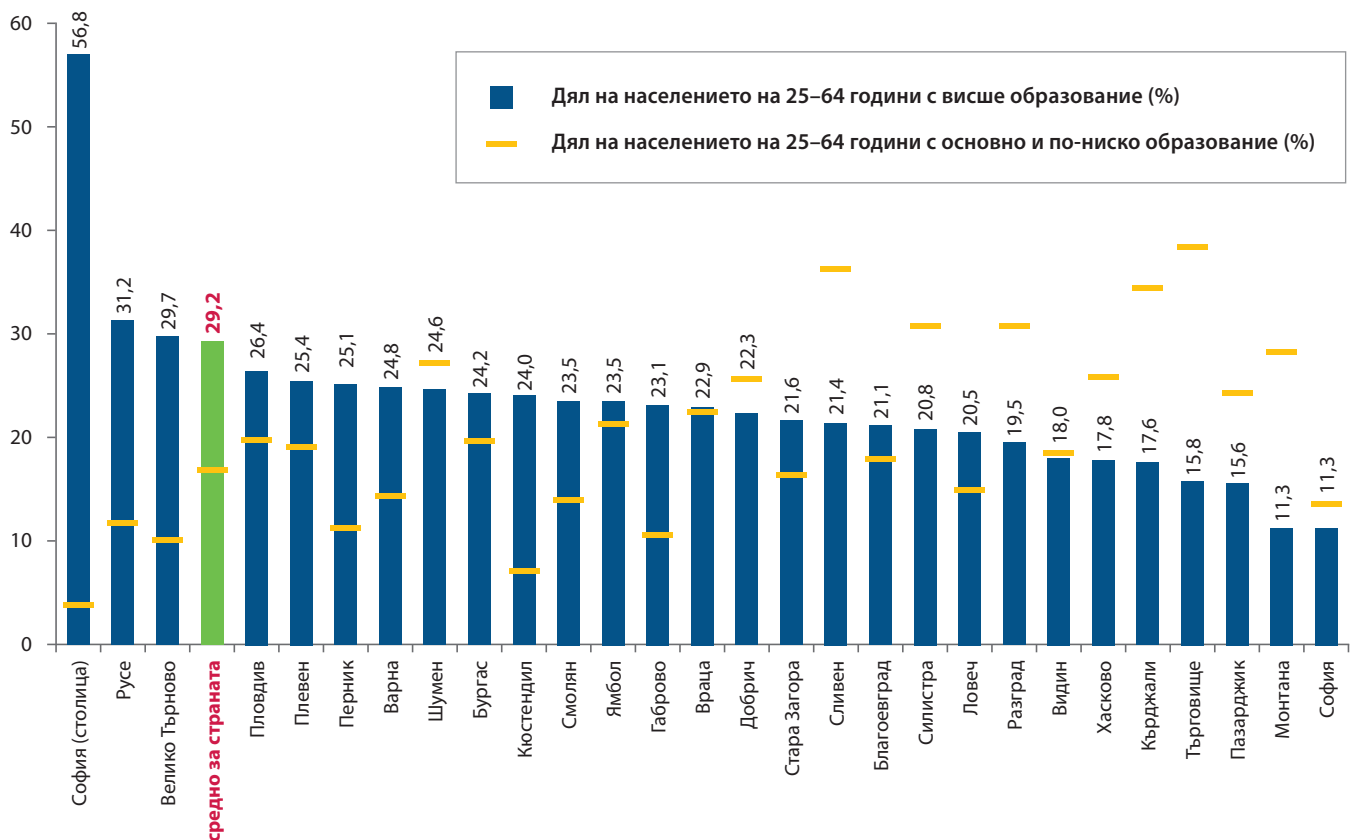
Фиг. 3. Коефициент на заетост на населението по области през 2020 г.

Източник: НСИ.

Човешкият капитал и профилът на работната сила ще бъдат ключови за процеса на възстановяване и продължаваща трансформация на българската икономика. Близо 30% от работната сила (24–64 години) е с висше образование, като през последните години този дял се покачва. Категоричен лидер е София (столица), в която 56,8% от работната сила е с висше образование. На следващо място са Русе (31,2%) и Велико Търново (29,7%), които традиционно се представят силно по този показател. В близо половината области в страната делът на хората с основно и по-ниско образование в работната сила е по-голям спрямо дела на висшистите. Твърде висок остава делът на хората с основно и по-ниско образование в областите Търговище, Сливен, Кърджали, Силистра, Разград, Монтана и Шумен.

Фиг. 4. Образователна структура на работната сила по области през 2020 г.

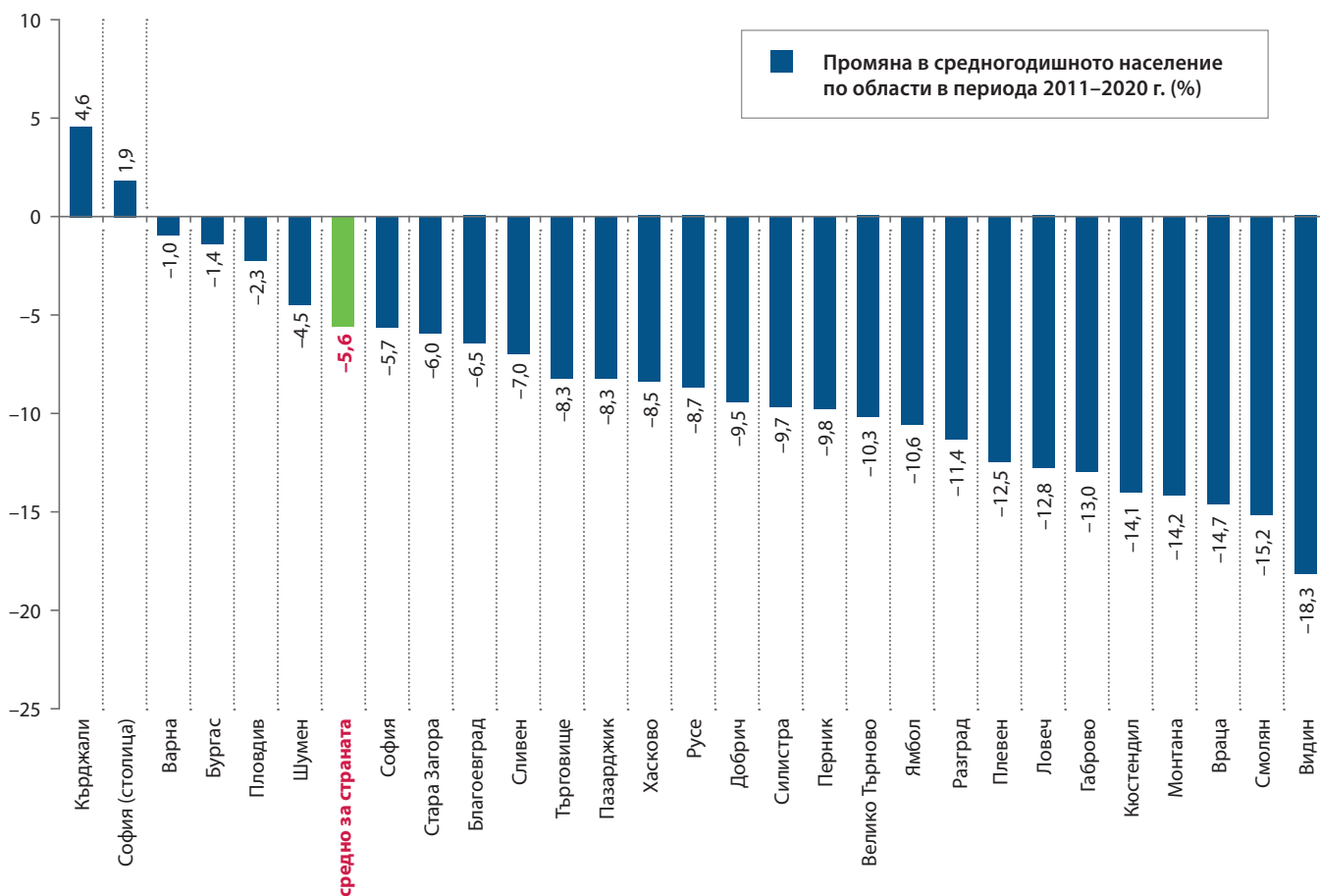
Източник: НСИ, изчисления на ИПИ.

В края на 2021 г. въпреки поредната вълна на пандемията погледите са насочени към възстановяването на стопанския растеж и промяната на регионалната карта. Технологичната и структурната трансформация на индустрията, в т.ч. промените във веригите на доставки, както и навлизането на дигиталните услуги ще продължат да бъдат водещите фактори за развитие по места. Голямото предизвикателство пред растежа ще бъдат инвестициите, които все още остават потиснати от несигурната икономическа и политическа среда. Стратегическото планиране на общините за периода 2021–2027 г., както и усилията на големите икономически центрове за привличане на инвеститори и развитие на индустриалните терени могат да изиграят положителна роля и да подкрепят преобразяването на икономиката. В тези си усилия общините имат нужда от подкрепа и най-вече от реални стъпки за финансова децентрализация.

СОЦИАЛНО РАЗВИТИЕ

В рамките на последното десетилетие населението на 26 области в страната намалява. Единствено в София (столица) и в Кърджали се наблюдава обратната тенденция. През последните години представянето на Кърджали е много силно, като почти всички населени места в областта отбелязват приток на население. Морските области Варна и Бургас отчитат лек спад, но поддържат устойчиво положителен механичен прираст и имат потенциал да обърнат демографските процеси. До настъпването на пандемията именно механичният прираст отличава силните икономически центрове, които успяват да привличат млади и активни хора, и там се забелязва подем. През 2020 г. обаче настъпва промяна, породена от пандемията и наложените ограничителни мерки. От една страна, много българи се завръщат от чужбина, а от друга, се наблюдава миграция на населението от големите градове към по-малките населени места. През 2020 г. всички големи градове начело със София, Пловдив и Варна отчитат отрицателен механичен прираст, т.е. в тях има отлив на население. В същото време общо 205 общини отбелязват положителен механичен прираст, което е безпрецедентно в новата история на страната. В годината на пандемията областните центрове губят население, докато периферните общини регистрират приток на жители. Въпреки тази корекция, настъпила вследствие на пандемията и ограничителните мерки, дългите демографски тенденции по-скоро остават непроменени, като силните икономически центрове са в най-добра позиция да привличат млади и активни хора.

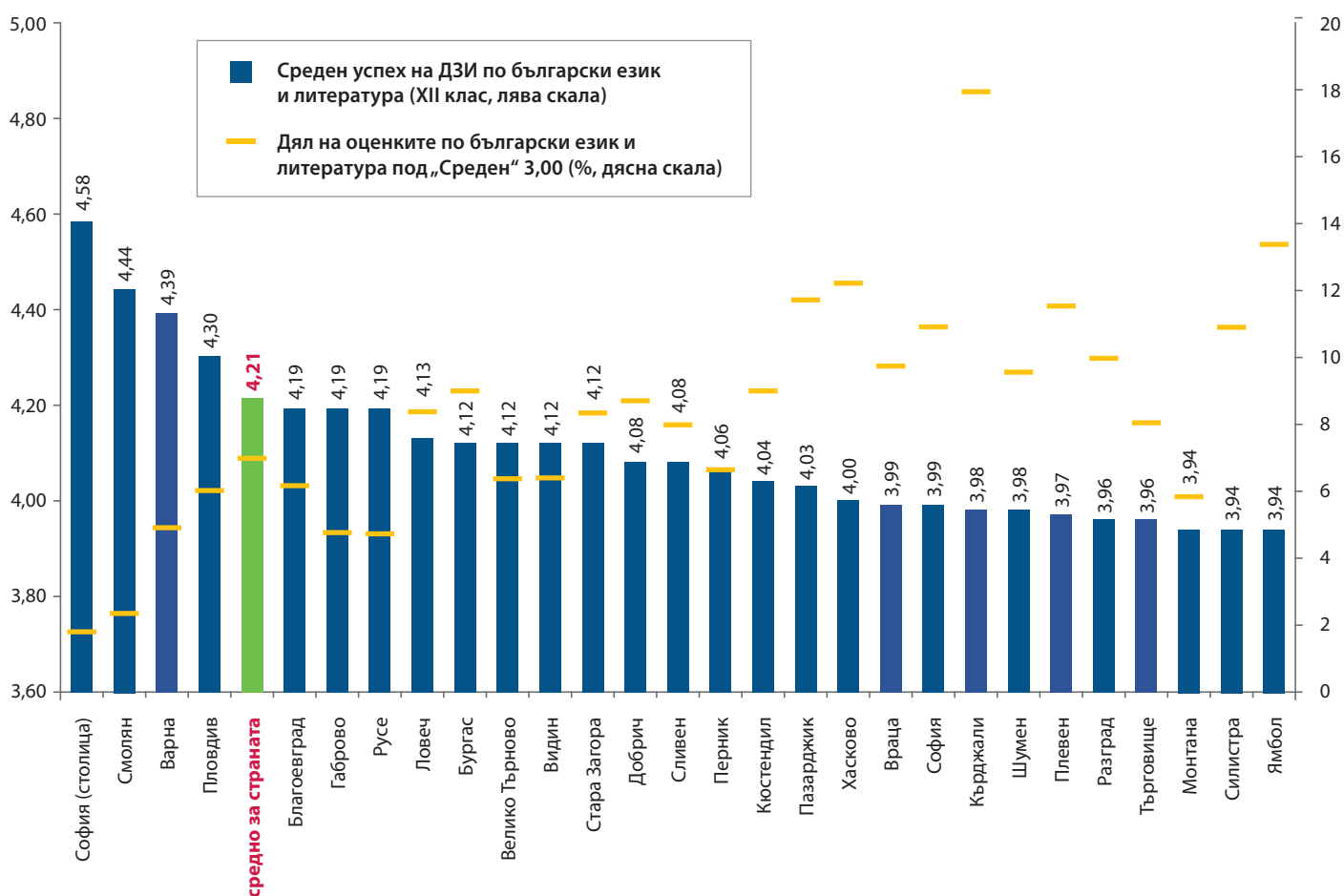
Фиг. 5. Промяна в населението по области в периода 2011–2020 г.

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ.

Образованието също е сериозно засегнато от настъпването на пандемията, като в големи периоди от време през последните две години учениците са в режим на дистанционно обучение. Въпреки това общата картина на образователните дисбаланси в страната се запазва. Най-високи резултати на държавните зрелостни изпити по български език и литература през 2021 г. се отбелязват в столицата София (4,58), Смолян (4,44) и Варна (4,39). В областите София (столица) и Смолян за поредна година се наблюдава и много нисък дял на слабите оценки. В общо десет области се регистрират средни резултати на държавните зрелостни изпити по български език и литература под границата от 4,00. На места се наблюдава и висок дял (над 10%) на слабите оценки, което говори за сериозни предизвикателства пред качеството на училищното образование в тези области.

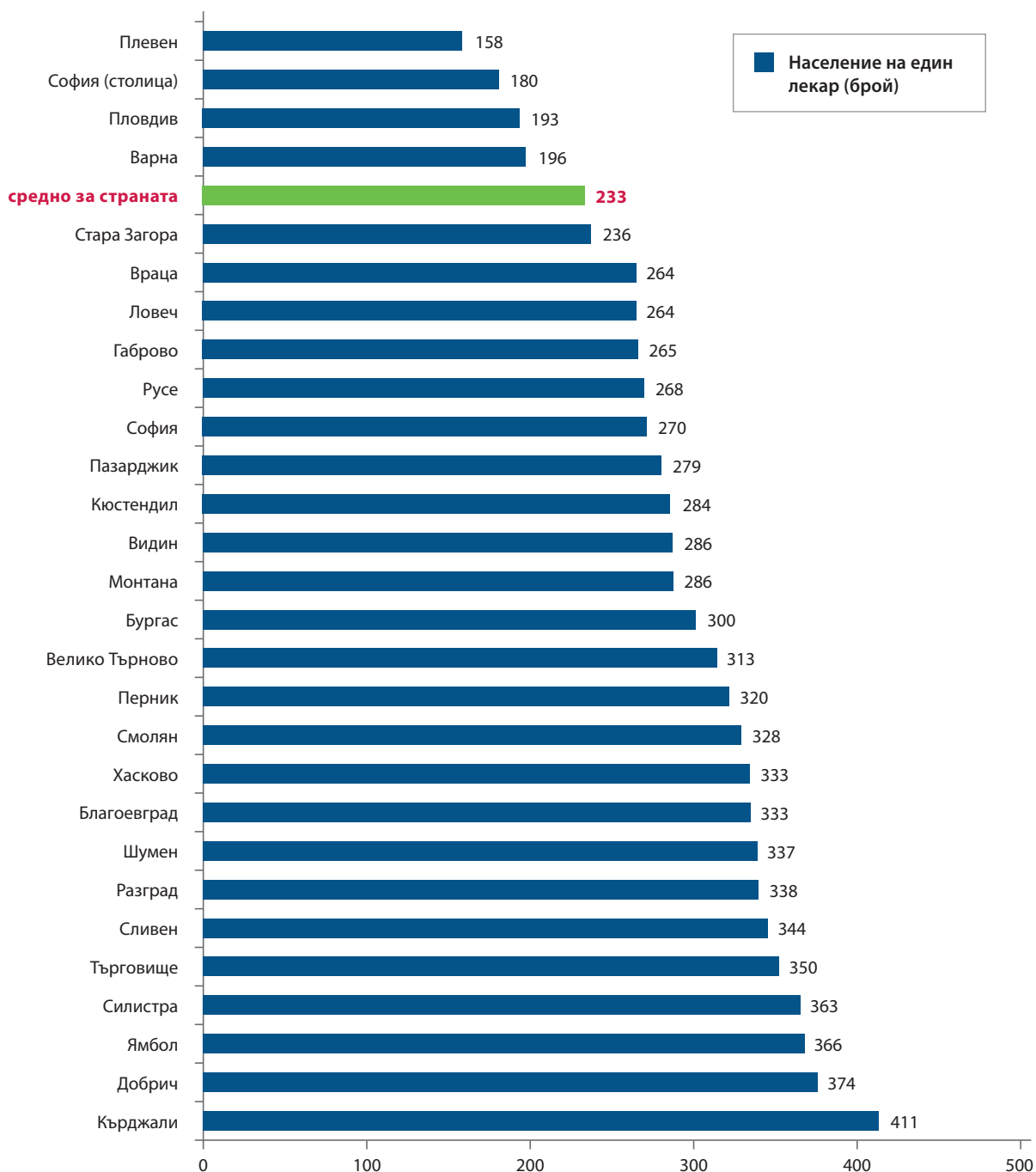
Фиг. 6. Резултати от държавен зрелостен изпит (ДЗИ) по български език и литература през 2021 г.

Източник: МОН, изчисления на ИПИ.

Пандемията извежда на преден план здравеопазването и възможността на здравната система да отговори на извънредните обстоятелства. Показатели като брой на болничните легла и достъп до лекари са сред най-важните за качеството на живот по места. Регионалните различия в сферата на здравеопазването са особено видими при достъпа на населението до лекари. Докато в някои области – Плевен, София (столица), Пловдив и Варна, един лекар се грижи средно за под 200 души от населението, то в половината области в страната на един лекар се падат по над 300 души. В подобни мащаби са и различията по отношение на лекарите специалисти. Броят на болничните легла също варира от близо 10 легла на 1000 души в област Плевен до под 3 легла на 1000 души в областите Перник, Добрич и Шумен.

Фиг. 7. Достъп на населението до лекари по области през 2020 г.

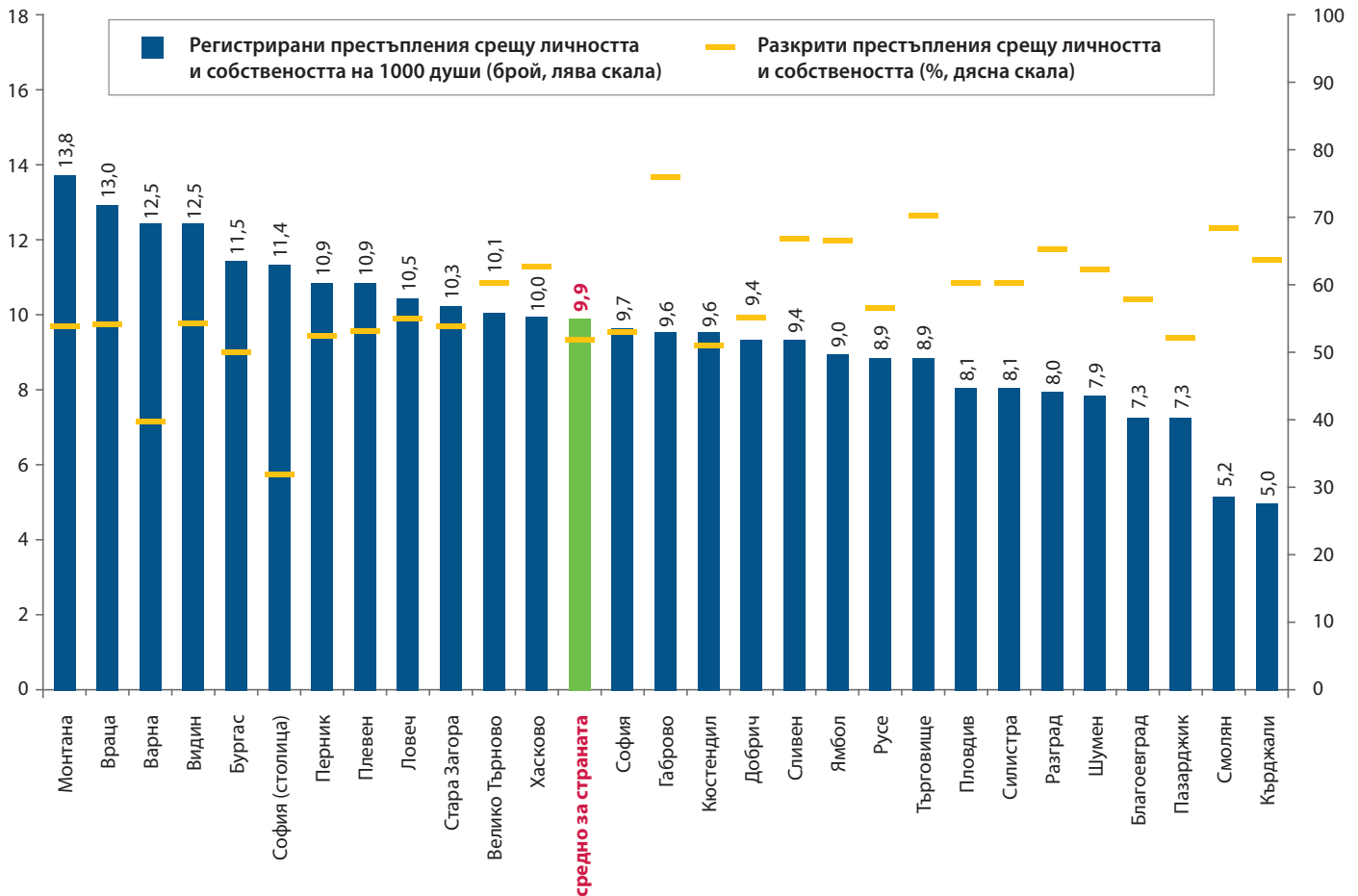

Източник: НСИ.

През последните години се наблюдава спад на регистрираните престъпления срещу личността и собствеността в страната. Пандемията допълнително се отразява върху намаляването на стойността на този показател, като през 2020 г. са регистрирани под 10 престъпления срещу личността и собствеността на 1000 души от населението. Кърджали и Смолян остават най-сигурните области с около 5 престъпления срещу личността и собствеността на 1000 души. През 2020 г. разкриваемостта е най-висока в област Габрово – над 76% от регистрираните престъпления през годината са разкрити. Северозападните области Монтана, Враца и Видин, както и морските Варна и Бургас се отличават с най-голям брой на регистрира-

ните престъпления. София (столица) и Варна отчитат много ниска разкриваемост, като устойчиво през последните години под половината от регистрираните престъпления срещу личността и собствеността биват разкрити.

Фиг. 8. Регистрирани престъпления срещу личността и собствеността и разкриваемост през 2020 г.

Източник: ВСС, изчисления на ИПИ.

Пандемията се отразява сериозно както на икономическите, така и на социалните показатели на областите в страната. Отчетливо се забелязва промяната в демографията както заради много високата смъртност, така и заради отлива на население от големите градове към тяхната периферия. Сфери като здравеопазване, образование и култура са тежко засегнати и функционират в условия на извънредни обстоятелства. Въпреки това големите регионални различия се запазват и продължават да се виждат ясно в данните. Настоящото издание на „Регионални профили: показатели за развитие“ показва реалната картина по места след настъпването на пандемията и отново насочва вниманието към големите предизвикателства пред развитието и сближаването на възможностите в цялата страна. Промяната в социалната среда в регионите зависи както от икономическия подем, така и от правомощията, капацитета и финансовата независимост на местните власти.